

MEZEY KATALIN

Találkozások Galgóczi Erzsébettel

1986 októberében, három év várakoztatás után, a politika felsőbb régióiból az írószövetség vezetőségén keresztül egyszer csak üzenet érkezett, hogy mégis létrehozhatjuk az írók szakszervezetét. Váratlanul visszatértek az „elvtársak” 1983-ban papírra vetett, a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége által felkarolt, majd a nagy politika szintjén elutasított kezdeményezésre. Fekete Gyula, az írószövetség akkori alelnöke üzent: „Vegye fel a kapcsolatot Simó Tiborral (a művészeti szakszervezeti szövetség akkori elnökével), már nekik is szóltak főntről. Még egyszer neki kell futni a dolognak, most menni fog.”

Valóban. Három-négy tárgyalás után, amelyeken Oláh Jánossal ketten képviseltük az írókat, január elején megszületett a döntés. Egy hatalmas éjszakai hóesést, hóvihart követő, vakító reggelen indultunk a megbeszélésre a Városligeti, akkor még Gorkij fasori székházba; míg a buszmegállót elértük, néhol combtőig süllyedtünk a mély hóba. 1987. január 27-re tüzték ki az alakuló közgyűlést. Simóék az írószövetséggel való egyeztetés nyomán engem javasoltak főtitkárnak, Galgóczi Erzsébetet pedig fölkérték elnöknek, aki a jelölést, ha nehezen is, de elfogadta.

Akkoriban az ilyen, felső szinten jóváhagyott jelölés csaknem annyi volt, mintha már meg is választották volna a jelölteket. Kevés példa akadt rá, hogy egy társadalmi szervezet tagsága másokat választott meg, mint akiket a politika előzőleg elfogadott. Bár épp az írószövetség választmánya esetében a nyolcvanas években többször is előfordult ez a „skandalum”. Az 1986 novemberében lezajlott, politikai botránynak elkönyvelt írószövetségi közgyűlésen ráadásul elhangzott Albert Gábor nevezetes fölszólalása is, amely a nyilvánosság előtt először rajzolt igaz és tragikus képet az 1956-os forradalom leverésének és a rákövetkező évtizedek politikájának végzetes hozadékáról.

Tapasztaltabb íróársak szerint már az is, hogy két nőt javasoltak az írószakszervezet élére, jól tükrözte a politikai döntéshozók sandaságát: bíztak benne, hogy két, ennyire különböző adottságú, korú és helyzetű írónő vezetésével nem csak létrejön, de mindjárt hamvába is hal az egész szakszervezet.

Galgóczi Erzsébettel először személyesen kevéssel a szakszervezet megalakulása előtt találkoztam. Ha jól emlékszem, ő nem volt jelen a már említett 1986-os írószövetségi közgyűlésen, talán épp az Egyesült Államok-

ban járt felolvasó körúton. Egy írószövetségi elnökségi ülés szünetében mutatkoztam be neki. Hangsúlyozta, hogy csak nagy rábeszélésre vállalta el ezt a tisztséget, nem sok kedve van az egészhez, de engedett, ha már az elnökség nem talált jobbat nála, és Fekete Gyula olyan erőszakos volt, hogy nem lehetett ellentmondani neki. Cigarettaival a szájában beszélt, úgy éreztem, hogy hangsúlyozni akarja az ügy lényegtelenességét és a maga érdektelenességét. Első találkozásunk tehát egyáltalán nem volt biztató, de én tiszteltem őt, és bizakodtam.

A szakszervezeti alakuló ülés előtti napon, 1987. január 26-án, Köpeczi Béla kultuszminiszter a Népszabadságban egész oldalas cikkben támadta az írószövetséget a legutóbbi közgyűlés fejleményei miatt, már-már felfüggesztéssel fenyegette, mert úgymond szembeszegül a haladással, a párt politikájával szembeni nyílt ellentmondás fészke lett. Dühítő és riasztó volt, hogy a cikk – noha csak a sorok között –, de világosan rájátszott az írószakszervezet közeli megalakulásának tényére, mintha az a párt iniciatíváját képezné. Úgy tűnt, kifejezetten jól jön a kultúrpolitikának egy új írószervezet létrehozása.

Keserű szájjal indultunk el az alakuló ülésre. Néhány reggeli telefon is megerősített sejtésemben, hogy a Köpeczi-cikk után nagyon kevesen lesznek ott. (Előzetesen körlevelet küldtünk az írószövetség tagjának, amelyben kértük, írásban jelezze, aki be kívánna lépni a szakszervezetbe. Mintegy százharmincan jelentkeztek vissza, őket hívtuk meg az alakuló közgyűlésre.)

Ehhez képest alig harmincan jöttünk össze az ominózus reggelen a Művészeti Szakszervezeti Szövetség klubjában. Galgóczi Erzsébeten kívül az írószövetség elnökségének több tagja (Ágh István, Domokos Mátyás, Fekete Gyula, a műfordító szakosztály elnökeként Göncz Árpád stb.) volt a szakszervezeti elnökség jelöltje. Az alakuló közgyűlésen a vezérszerepet Fekete Gyula, az írószövetség alelnöke játszotta. Neki is, a megválasztott elnöknek, Galgóczi Erzsébetnek is, és amikor szót kaptam, nekem is az volt a legfontosabb mondanivalóm, hogy az írószakszervezet mintegy az írószövetség szakszervezeti alapszervezeteként jön létre, és a szövetség érdekvédelmi funkcióját kívánja megjeleníteni, megerősíteni. Egyszersmind be akar kapcsolódni a többi – elsősorban művészeti – szakszervezet érdekvédelmi munkájába, mert ennek híján igen sok lehetőségtől: ösztöndíjaktól, szociális juttatásoktól stb. esnek el az írók.

A szakszervezet alakuló közgyűlése tehát írószövetség- és íróvédő szellemben zajlott le. A hatalom szemében fölöslegesnek és sikerületlennek tűnt, miután nyilvánvaló lett, hogy nem fogja valóra váltani engedélyezőinek az „Oszd meg és uralkodj rajta” szellemében fogant politikai elképzeléseit. Ehelyett megduplázta az

írók amúgy sem kívánatos autonómia-törekvéseinek fórumait. (Nagyjából már ekkor eldőlt a sorsa, amelyet utóbb – két politikai ciklus kivételével – a vele szemben alkalmazott kizsorítósi határozott meg. Az elmúlt években már a szakpolitikusok és az időközben létrejött, a kormányhoz kötődő írószervezetek nem léteznek tekintik: nem hívják meg vezetőit az érdekvédelmi egyeztetésekre, a szakmai kuratóriumokból is kimaradtak, működéséhez, sikeres utánpótlásnevelő, irodalom-szervező és szociális programjaihoz sehonnan semmilyen támogatást nem kap. Megértük azt is, hogy a kultuszminiszter még hivatalnokai útján sem válaszolt a szakszervezet elnökének, az egyebek mellett Kossuth-, Prima Primissima- és Magyar Örökség-díjas, népszerű írónak a levelére.)

A megalakulás, bírósági bejegyzés intéznivalói és a művészeti szakszervezeteknél, majd a SZOT-nál való bemutatkozások során gyakran találkoztunk Galgóczi Erzsébettel. Megbeszéltük, hogy ha szükséges, hetente egyszer bejön a székházbeli kis irodaszobánkba.

Ezek a látogatásai jórészt úgy zajlottak le, hogy hozzám még épp csak beköszönt, amikor benyitott a titkárnő és beinvitálta őt Simó Tiborhoz, a MŰDOSZ elnökéhez. Legtöbbször zárt ajtók mögött tárgyaltak – két nagypolitikai bennfentes – az éppen aktuális kérdésekről.

Megalakulásunk után alig fél évvel egy szombat reggel rám telefonált a Művészeti Szakszervezeti Szövetség alelnöke: – Mit szól Erzsébeti cikkéhez? Nem tudtam mit szólni, mert akkor sem tartoztam a rendszeres ÉS-olvasók közé. – Nem egyeztetett magával? – Miről? – Hát, hogy lemond az elnökségről.

Mintha pofon vágta volna, még a fülem is csöngeni kezdett. – És miért mond le? – Az adótörvény miatt. Nem beszélte meg magával? – Velem nem. Lemond? – Tiltakozásul az adózás bevezetése ellen. – Szemrehányóan hozzátette: – Nem ez lett volna az eljárás. Mi is tiltakozunk, legalább nekünk bejelentette volna. Tárgyalunk folyamatosan... harcolunk a művészek érdekeiért... Most ráadásul azt hiszik, hogy mi biztatuk fel... Mért nem állt inkább mellénk? Segítene meggyőzni a politikát... Nem pedig így odavágni a tisztségét – remegett a hangja a felindulástól. Benne volt ezekben a szavakban az is, hogy, hát persze, kellett nekünk írószakszervezet! Előre sejtettük, hogy pórul járunk vele. Már is felelősségre vonták őket Erzsébet lemondása miatt, amire pedig az ösztönzést a politika legbelső köreihez tartozó barátaitól kapta.

Elrohantam az újságoshoz. Nagybetűs cím hirdette, hogy lemondott tisztségéről az írószakszervezet elnöke. Nem Galgóczi korábbi parlamenti képviselőségét, nem is Kossuth-díjas író mivoltát hangsúlyozták. Úgy érez-

tem, hogy ez a szakszervezet megsemmisülését jelenti, hiszen az ő neve adott súlyt az egésznek, engem – nemzedékem irodalmi szereplőin kívül – alig ismertek.

Hazaérve felhívtam telefonon. Elnézést kért, hogy ilyen helyzetbe hozott, elnézést kért, amiért nem szólt a cikk megjelenése előtt. Kényszeredett volt a hangja, és kérdésemre, kérésemre kedvetlenül válaszolta: – Nem, ezt már nem lehet visszacsinálni. – Pedig most, a bajban lenne a legnagyobb szükség rád! – érveltem, nem akarva elhinni, hogy végleges a döntése. Neki sikerülhetne megmozgatni az írókat, újságírókat, akkor még talán... – Nem! – Azt javasolták neki, hogy mondjon le, mert annak lesz visszhangja. Az egy nagy durranás, az szól. Az adót meg úgysem lehet elkerülni.

Közeli időpontot adott, hogy találkozzunk a Budapest Szálló presszójában. Oda szokott beülni, amikor takarítják a lakását, ott majd mindent nyugodtan megbeszélünk.

Ettől az időtől kezdődtek és mintegy egy éven át, egészségi állapota rosszabbodásáig tartottak beszélgetéseink. Nem egy hétfő vagy szerda délelőtt – már nem emlékszem pontosan, melyik nap takarítottak nála –, ültem vele a lépcső helyett szolgáló szerpentin végén, a három asztalkából álló kis kávéházban, ami ilyenkor csak homállyal és hideg cigarettaszaggal volt tele, és Erzsébet kívül más vendége sosem volt.

– Semmiképp sem vonom vissza... – mondta első beszélgetésünkkel a lemondásával kapcsolatosan. – Legalább írt róla a sajtó, felhívta a figyelmet a művészek tiltakozására. Persze, úgysem érünk el semmit, mert nem is lehet. Ezt már eldöntötték helyettünk... odafönt – a mennyezet felé bökött. – Amúgy sem voltam jó elnök. Nekem ez már sok, nincs rá időm. Legalább most választhattok valakit, aki dolgozik is, aki segít neked.

Én azonban tovább erősködtem és biztosítottam róla, hogy nem választunk a helyére senkit, úgy tekintjük, mintha csak egy kifelé szóló gesztus lett volna a lemondása. Tiltakozott ellene, de végül is, mivel a többi művészeti szakszervezet is elfogadta, hogy nem akarunk új elnökválasztást, beleegyezett. Minden hivatalos kötelezettség és kötöttség nélkül – egész 1989 májusában bekövetkezett haláláig az írószakszervezet „tisztelőbeli” elnöke maradt. Minden fontosabb ügyet megbeszéltem vele. Ilyen volt például a SZOT-díjra való jelölés: az első, általunk javasolt SZOT-díjas Tatay Sándor volt. Galgóczi Erzsébet is messzemenőig támogatta őt. Sütő Andrást is Erzsébet közbenjárására fogadta a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke. Emlékezetem szerint a magyar klasszikusok műveinek megvásárlását és erdélyi iskoláknak, könyvtáraknak való adományozását szorgalmazta a beszélgetés során Sütő.

Egyik találkozásunkkor épp elkészült kéziratát hozta el a gépirónójától. (Akkoriban dolgozott *A törvény szövődéke* című gyűjteményes riportkötetén, illetve novelláskönyvén, a *Kettősünnep*en.) – Viszem összeolvasatni – bólintott a vaskos csomag felé. Csodálkoztam. – Mindig meg kell kérnem rá valamelyik barátomat. Én képtelen vagyok. Amit egyszer megírtam, nem tudom többet elolvasni. – De miért? – Iszonyodom tőle... Egy ideje nem megy. Ez is betegség.

Dekadensnek, életfáradtnak tartotta magát. Egyik cigarettát a másíkról gyűjtötte, mindig előtte volt a kávéscsésze, a vodkás pohár. – A paraszt éppen olyan dekadens, mint az arisztokrata – mondta. – Beltenyészet mind a kettő, a magyar társadalomnak ez a két rétege. Egyformán életképtelenek, megtörtek, dekadensek vagyunk. Ezért nincs gyerek, ezért van annyi öngyilkosság és annyi szenvedélybetegség. A parasztok sem házasodtak soha kívülről, ahogy a grófok sem. Ez az ország baja. A két legfontosabb történelmi osztálya életképtelen... – Két kezét párhuzamosan egymás fölé helyezte, úgy mutatta: – Lent is, fönt is. Csak a keveredett fajta életképes. A polgárok. A városi emberek. Te is azért vagy ilyen energikus. Egészséges vagy, jók az idegeid... gyerekeid vannak. Nekem rosszak az idegeim. Az idegrendszerem. Családi örökség. Nem igaz, hogy a depresszió úri nyavalya volna. – Keserűen beszélt. Amikor azt fejtegette, hogy megírja *Az utolsó paraszt* című elbeszélést, még a könny is kijött a szeméből. – A parasztságnak vége. Nincs helye, nincs jövője... Bekergették a városokba... Magától is bemene-kült. El akart tűnni a többi ismeretlen ember között. Elvették a földjét... Még a jobbágy is szabadabb volt, mert a telkén maga gazdálkodott. Ma parancs után kell dolgoz-nia, mint a cselédeknek. Nem csoda, hogy aki tehette, elszökött, munkásnak meg bányásznak állt. Értelmetlen lett a paraszti munka sok erőfeszítése, fáradtsága. Annyit sem ér, mint mások rongyembersége... Végig kellett néz-nie, hogy teszik tönkre mindenét mások. Mindig minde-nütt a hozzá nem értők állnak az élre... Persze, csak ha hagyjuk. De mi hagyjuk. Vége a falunak. Én vagyok az utolsó paraszt – könnyei elé fújta a cigarettafüstöt.

Pedig arcán, beszédjében, megjelenésében a puritán-ság mellett mindig hangsúlyt kapott valami vagányság, irónia, erő, keménység.

Egyszer, talán 1987 végén vagy 88 elején, hó nélküli, borult hidegben autón vittem valahonnan haza. A Napos utca alatt, a lépcsők előtt megálltunk. A kocsi-ban ülve mesélte el a *Vidravas* megjelenésének kálváriáját. Amikor benyújtotta kiadójához a kéziratot, a szerkesztő után mindjárt Illés Endre is elolvasta. Felhívta Erzsit és gratulált. – Most Aczél elvtársnál van – mondta. Hiába volt a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója, nem ő döntött.

– Nem sokára újra telefonált: a párt Központi Bizott-ságának egyik titkárát bízta meg Aczél, ő fog egyeztetni az íróval a kézirat ügyében. – Ezért mennek ilyen rosszul a dolgok ebben az országban. Kormányzás helyett egy regény kéziratával foglalkoznak a politikusok. Nagy, országos ügy, ugyebár! Persze, azért lett ügy belőle, mert az oroszok írták a magyar olajipar kirablásának a forgató-könyvét. – A KB-titkár közölte, hogy a regény nagyon jó. Ki kell adni, de ez meg az a fejezet – az 56-ról szólók – nem jelenhetnek meg. – Egyébként ezt sejtettem előre. – Akkor nem érdemes kiadni, mondtam. – Ha jó a könyv, akkor így jó, ahogy van. Ha pedig nem jó, akkor nem kell kinyomtatni – feleltem határozottan. – Végül mégis neki lett igaza. Néhány ponton azért engedett.

– Egyszer majd meg kell jelentetni az egészet. Úgy, ahogy megírtam. Úgy érvényes... De én azt már nem érem meg.

Sokáig ültünk a kihülő autóban, sok minderről beszélt. Mintha végrendelkezett volna. (A *Vidravas* cenzúrázatlan, teljes kiadása végül csak 2000-ben jelent meg. Alig kapott figyelmet, ha mégis, az első, kiemel-kező siker után – érthetetlen módon –, most főként kifogásokat sorakoztató, rossz kritikák jelentek meg róla.)

Ősszel, télen, tavasszal, előfordult, ha a városba kel-lett mennie, hogy összebeszéltünk, és a Budagyön-gyénél, a buszmegállóban felvettem. 1988 nyarán sokat volt vidéken, legtöbbször Ménfőn pihent a bátyjánál, sógornőjénél.

Ősztől sokat betegeskedett, többször kórházba, majd a Szabadság hegyi szanatóriumba került, a szívével és, ha jól emlékszem, a tüdejével is baj volt. Nagyon csúnyán köhögött. Sokat cigarettázott, pedig az orvosok tiltották a dohányzástól, de legalábbis csökkenteni szerették volna a napi fejadagját. Amikor a szanatóriumban Oláh Jánossal együtt meglátogattuk, panaszkodott a kórházi szigorra, de legyintett is rá és mosolygott is rajta, mint akin nem lehet kifogni. A kemény hideg ellenére vékony pongyolájában folyton kiállt füstölni a betegszoba kis, kerek erkélyére. – Ti csak beszélgetsetek, mintha én is bent lennék, hogy ne fogjanak gyanút – mondta. – Ha vendégeim vannak, kevesebbet zaklatnak.

Hazaengedték a szanatóriumból, de nem volt jól. Sokszor egész nap nem kelt fel az ágyból. Sokat ápolták otthon, Ménfőn. Ma is az asztalfiókomban van egy pos-tán érkezett, gépirással címzett levélborítékja emlékeze-tem szerint 89-ből, talán a *Vidravas* színházjegyei lehet-tek benne, mert Oláh Jánossal, mindkettőnk nevére szól. Hátoldalán lendületes, szép kézírásával ez áll: „Katikám, hívjál föl, 567-851, 12 óra után. Kösz. Erzsi” Nemigen vette fel a telefont korábban, mert többnyire, még ha nem írt is, majd egész éjszaka olvasott.

Utoljára a halála előtti héten hívott fel a munkahelyemen. Jöttek érte Ménfőről, hazakészült, búcsúzott. Zaklatott és végleges volt a hangja, mint aki a jövőbe lát és hagyatkozik. Kétkedve, riadtan, de ellentmondás nélkül hallgattam végig: „– Nagy baj készül. Mondtam az otthoniaknak is, hogy műveljenek meg, vessenek be minden zsebkendőnyi földet, mindent, ami van, mert ahogy haladnak a dolgok, jövőre nem lesz még ennünk se. Vessenek krumplit, zöldséget, amennyit csak tudnak. Éhínség lesz, ilyen még nem volt: Magyarországon nem lesz mit enni. Ti is szereztetek be élelmiszereket, vegyettek rizst, sót, cukrot. Vessétek be a kerteteket. Kemény idők jönnek, mindenünket elveszítjük. Hidd el! Nagyon rossz irányba mennek a dolgok. Mindennek vége.”

A drámai szavak zavarba hoztak. 1989 májusa volt. Mindenki a demokráciáról, a többpártrendszerrel, a szabad választásokról beszélt. Megdőlni látszottak a tabuk, megszólaltak a sajtóban a „bátor emberek”, érezhető volt, hogy minden megtörténhet, az is, aminek akár egy évvel azelőtt még senki semmi esélyét sem látta volna.

Galgóczi Erzsébet mégis pesszimista volt. Nem hitte, hogy bármi is rajtunk múlnék, tudta, hogy felülről vezényelik a változásokat, és nem helyeselte a mögöttük meghúzódó ideológiát: Vissza a kapitalizmusba! – De hogyan? Mivel? Korábban megfosztották például a parasztot is mindenétől, mert a magántulajdon bűn és a napszámosok dolgoztatása kizsákmányolás. Most meg ugyanazokból a szájakból süvít a „felismerés”, hogy a magántulajdon az igazi, csak a piac, a pénz tudja jól működtetni a gazdaságot. Ugyanazok mondják, akik – ugyancsak ideológiai alapon – előbb mindenkitől

mindent elvételtek. – Nincs semmink, mindent, amit az apák, nagyapák szakadatlan munkával szereztek, be kellett dobni „a közösbe”. Akár ne csináltak volna egész életükben semmit! És hol van már az a közös? Hova lett? Csak adósság van. Egyre nő az ország nyakába rakott, hatalmas adósság. Mivel és hogyan szállunk be, hogy száll be a kapitalizmusba ez a nyomorult ország? Cselédek leszünk, azoknak is a legalja.

Nagy ravaszságot, nagy disznóságot látott a készülő fordulatban. Nem csak azért volt bizalmatlan, mert őt magát is cserben hagyta ez a fordulat, hanem azért is, mert negyven évvel korábban átélte már mindennek az ellentétét: akkor erőszakkal elvettek, államosítottak mindent, szegénységbe döntöttek válogatás nélkül kis- és nagytulajdonost, hogy létrehozzák a nincstelenek osztály nélküli társadalmát. De miközben mindenkinek mindenét elvették a kommunista ideológia meghirdetői, az állami javakból ők maguk jócskán részesültek, nekik minden ingyen jutott. Kinek van ma pénze, vagyona rajtuk kívül? Ezek után tehát ők lesznek most a kapitalisták is? Rossz vicc az egész.

Akkor rossz egészségi és idegállapotának tulajdonítottam, nem tudtam, nem akartam elhinni jóslatait. Mostanában viszont sokszor eszembe jutnak. Húsz év múltán mintha valóra válna az, amitől tartott.

Halálhíre megdöbbentő és elfogadhatatlan volt, hiszen még a hatvanadik évét sem töltötte be. Váratlanul azonban nem mondanám. Annyi rossz előérzettel küszködve figyelte a készülő új világot, hogy nem maradt ereje a rátörő betegségekből felgyógyulni. Talán értelmét sem látta már annak, hogy testileg-lelkileg regenerálódjék.

